

Orhidejas

Orhidejas ir vienas no visaugstāk attīstītajām ziedaugu grupām. Par to liecina arī sarežģīti veidotie ziedi. Noteikt sugu sākotnēji šķiet grūts uzdevums. Orhidejas aug dabiskās, cilvēku darbības mazskartās vietās un kur saimniekots videi draudzīgi. To klātbūtne norāda uz ilgstošu videi draudzīgu saimniekošanu. Orhidejas izzūd tur, kur intensīvi lieto minerālmēslus, kur veido lielus vienlaidus apsaimniekotus laukus vai meliorē mitras ieplakas. Pastiprināti apsaimniekotās teritorijās atsevišķas orhidejas vai to grupiņas ir sastopamas laukmalēs un meliorācijas grāvju nogāzēs. Īpatnējo ziedu dēļ orhidejas bieži vien izmanto puķu pušķu veidošanai. Orhidejām ir nepieciešams ilgāks laiks nekā citām puķēm, lai no sēkliņas izaugtu līdz krāšņam ziedam. Dažām to sugām līdz pirmajai ziedēšanas sezonai ir jāaug pat 10 gadus.

Lielā popularitāte ziedu vācēju vidū, piemērotu augšanas vietu trūkums un samērā ilga augšanas periods — lūk, iemesli, kāpēc orhideju kļūst arvien mazāk. No 32 Latvijā sastopamajām orhideju sugām vairums ir aizsargājamas. Ar kopīgiem spēkiem mēs varam savākt informāciju par vietām, kurās orhidejas ir vēl sastopamas. Tā apzināsim arī pētnieku iepriekš nepamanītas vietas, kurās ir saglabājusies liela dabas daudzveidība, un saglabāsim šos neparastos augus nākamajām paaudzēm.

Izmantojamās metodes raksturojums

Orhideju apzināšanai izmanto apsekojuma metodi. Tas nozīmē, ka dabā atrod orhideju augšanas vietu, dod tās raksturojumu, nosaka orhideju sugu un novērtē to augšanas apstākļus. Sugas noteikšanai izmanto orhideju noteicēja atslēgu, bet augšanas apstākļu novērtējumam un vietas raksturojumam aizpilda novērojumu protokolu. Vietas apsekojuma un sugu raksturojošos datus var papildināt arī ar fotogrāfiju materiālu. Ja darba lapu papildina arī ar fotomateriālu, papildus citām novērojumu protokolā sniegtajām ziņām norāda attēla uzņemšanas laiku (mēnesis, datums) un debess pusi, no kuras ir fotografēts.

Novērojuma vietas (parauglaukuma) izvēle dabā

Orhidejas ir sastopamas gan purvmalās, upju un ezeru palienēs, mežmalās un pļavās, gan smilšu kāpās. Lielāka uzmanība pievēršama tieši vietām ar palielinātu mitrumu — ieplakām, pārpurvotām vietām, ūdensteču un ezeru piekrastēm. Tajās aug vairums Latvijā sastopamo orhideju.

Novērojumu veikšanas princips

Nemot vērā, ka dažādām orhideju sugām ziedēšanas laiki atšķiras, novērojumi veicami vasaras veģetācijas sezonā, t.i., laikā no jūnija līdz pat augustam. Apmeklējamo teritoriju vajadzētu apsekot reizi mēnesī un kopumā līdz 3 reizēm visā veģetācijas periodā. Pētījumiem ieteicams laiks pēc rasas nožūšanas.

Novērojumus vislabāk veikt individuāli vai nelielās grupās līdz 6 — 10 cilvēkiem, lai novērstu iespējamo augtēnes izbradāšanu un netīšu augu iznīcināšanu.

Teritoriju apseko ar pārlūkošanas metodi. Sākotnēji teritoriju un iespējamās atradnes aplūko no attāluma, novērtējot visu teritoriju. Pēc tam teritoriju apseko un iespējamās atradnes aplūko no tuvāka attāluma. Lai novērstu augtēņu izbradāšanu, pa apsekojamo teritoriju pētnieki pārvietojas rindā cits aiz cita.

Metodes priekšrocības

Orhideju sugu noteikšanai izmanto orhideju *noteicēja atslēgu*, ar kuras palīdzību sugas nosaka pēc vizuāli viegli pazīstamu augu daļu raksturojuma — ziedu krāsas, lapu krāsas un krāsojuma un ziedu formas. Iespējamās kļūdas mazināšanai *noteicēja atslēgā* katrai sugai ir dots arī tām raksturīgo augtēni apraksts un ziņas par ziedēšanas laiku. Tādējādi metodi var izmantot cilvēki bez priekšzināšanām.

Metodes trūkumi

Atsevišķu augu lielā mainība un iespējamie starpsugu krustojumi var stipri apgrūtināt konkrētās sugas noteikšanu. Šādos gadījumos sugu noteikt var tikai profesionālis. Tādēļ svarīgi ir sniegt visu darba protokolā prasīto informāciju, lai šaubu gadījumā speciālisti varētu atradni apmeklēt atkārtoti.

Darba drošība

Gadījumos, kad apsekojumam izvēlētā teritorija ir privātīpašums, jāiegūst konkrētās teritorijas īpašnieka atļauja. Lai neinficētos ar ērcu encefalītu, ir jāvakcinējas. Lai izvairītos no ērcēm, ir jāvalkā

Novērojuma mērķi

1. Apzināt orhideju atrašanās vietas.
2. Noteikt augu atradņu stāvokli, kā arī fiksēt iespējamās apdraudējumus.
3. Gūt pārskatu par šīs dzimtas augu daudzveidību un to izvietojumu konkrētā administratīvā teritorijā.

Nepieciešamā kvalifikācija

Šī metodika ir izstrādāta tā, lai apsekojumu varētu veikt ikviens interesents bez īpašām priekšzināšanām. Nepieciešamās prasmes un iemaņas saistāmas ar prasmi izveidot apsekojamās teritorijas shēmu, atradnes fiksēšanu uz kartes, debess pušu noteikšanu pēc kompasa. Specifiskās nepieciešamās prasmes un iemaņas saistāmas ar vēlamo (taču ne obligāto) atradņu fiksēšanu fotogrāfijās, izmantojot analogos vai digitālos fotoaparātus. Nosakot un padziļināti izpētīt konstatētās orhidejas, atsevišķos gadījumos papildus jāizmanto arī citi augu noteicēji. Šādos gadījumos ir vajadzīga prasme strādāt ar akadēmiskajiem noteicējiem un internetā atrodamo informāciju par konkrētām orhideju sugām.

Nepieciešamais inventārs

- orhideju noteicēja atslēga,
- novērojumu protokols,
- apsekojamās teritorijas karte,
- palielināmais stikls (sākot no seškārtīga palielinājuma),
- paliktis pierakstu veikšanai,
- zīmulis (pierakstus ieteicams veikt ar zīmuli, jo mitrā laikā uz samirkušā papīra lodīšu pildspalvas var nedarboties).

Noderīgi būs, ja apsekojumam varēsiet izmantot ne tikai noteicēja atslēgu, bet arī kādu no augu noteicējiem, piemēram, „Latvijas augu noteicējs”, izdevumus „Iepazīsti Latvijas augus” u.c.

Orhideju atradņu apsekošana un orhideju noteikšana

piegulošs un noslēgts apgērbs. Tas ir jo īpaši svarīgi tāpēc, ka orhideju atradnes ir sastopamas teritorijās, kuras ir arī ērcu apdzīvotas, — krūmājos, mežmalās u.c. Pēc atgriešanās no apsekojuma ir rūpīgi jāpārbauda, vai uz apgērba vai ķermeņa nav atrodamas ērces. Apsekojumus veicot zāļu un pārejas purvos vai slīkšņās, ir jāvalkā gumijas apavi un jāizvairās no vietām, kurās var iegrimt. Šādos gadījumos apsekojumus labāk veikt vairākiem cilvēkiem vienkopus, papildus nodrošinoties ar nūjām — spieķiem vietas noturības pārbaudei un iespējamam atbalstam gadījumos, kad apsekotājs iegrimst slīkšņā. Apsekojuma laikā jānēsā līdzti aptieciņa ar pirmās nepieciešamības medikamentiem pret nobrāzumiem, izmežģījumiem. Profilaksei līdzti jāņem remantadīns — gadījumā, ja piesūcas ērce, kas varbūt ir inficēta. Lai nodrošinātos pret galvas pārkaršanu (saules dūrienu), svarīgi ir valkāt galvas segu. Pašsajūtu uzlabo nodrošināšanās ar aizsardzības līdzekļiem pret odiem un dunduriem.

Novērojumu protokola aizpildīšanas metodika

Novērojumu protokola ailes aizpilda secīgi un ievērojot tajās prasīto.

Sastādīja - Andris Urtāns, Loreta Urtāne

Orhideju atradņu apsekošana un orhideju noteikšana

Novērojumu veic (vārds, uzvārds)

Adrese: LV-

Tālrunis: E-pasts:

Novērojuma datums (dd.mm.gggg)/...../.....

Atradnes adrese:

Detalizētāks atradnes apraksts (īpaši orientieri - ceļš, autobusa pietura, mājas u.c.)

Virziens no orientiera

Attālums no orientiera (aptuveni metros)

Atradnes raksturojums (nepieciešamo atzīmējiet ar X)

Mitra pļava	☐	Purvs, purvainā vieta	☐	Lapu koku mežs	☐	Pamests karjers	☐
Sausa pļava	☐	Meža pļava	☐	Jaukto koku mežs	☐	Kāpas, smiltis	☐
Krūmājs	☐	Egļu mežs	☐	Priežu sils	☐	Cita vieta:	

Atradni ietekmējošie faktori (grāvji, ceļmalas, aizaugums u.c.)

Orhideju izvietojuma shēma apsekotajā atradnē

• Lūdzu norādiet izvēlēto mērogu 1 rūtiņa : cm vai 1 rūtiņa : m

• Iezīmējiet simbolu(s), kuru(s) izmantojat orhidejas apzīmēšanai:

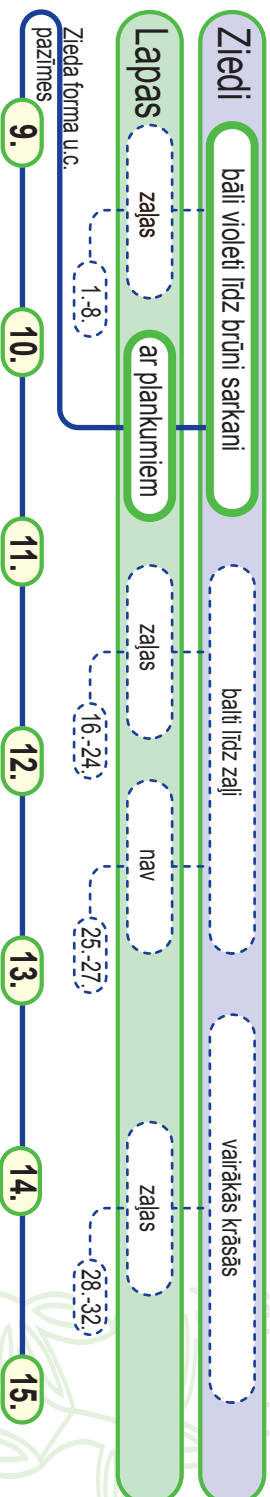
Atrastās orhideju sugas (nepieciešamo atzīmējiet ar X)

Nr. p.k.	Orhideju suga	Augu skaita klase			
		1-5	6-20	21-50	>50
1.	Sarkanā cefalantēra <i>Cephalantera rubra</i>				
2.	Sarkanā dzeguzene <i>Epipactis atrorubens</i>				
3.	Odu gimnadēnija <i>Gymnadenia conopsea</i>				
4.	Stāvlapu dzegužpirkstīte <i>Dactylorhiza incarnata</i>				
5.	Zalkšu dzegužpuķe <i>Orchis morio</i>				
6.	Bruņcepuru dzegužpuķe <i>Orchis militaris</i>				
7.	Degumu dzegužpuķe <i>Orchis ustulata</i>				
8.	Cepurainā neotinante <i>Neottianthe cucullata</i>				
9.	Fuksa dzegužpirkstīte <i>Dactylorhiza fuchsii</i>				
10.	Plankumainā dzegužpirkstīte <i>Dactylorhiza maculata</i>				
11.	Asinssārtā dzegužpirkstīte <i>Dactylorhiza cruenta</i>				
12.	Baltijas dzegužpirkstīte <i>Dactylorhiza baltica</i>				
13.	Rusova dzegužpirkstīte <i>Dactylorhiza russowii</i>				
14.	Šaurlapu dzegužpirkstīte <i>Dactylorhiza traunsteineri</i>				
15.	Vīru dzegužpuķe <i>Orchis mascula</i>				
16.	Zaļziedu naktsvijole <i>Platanthera chlorantha</i>				
17.	Smaržīgā naktsvijole <i>Platanthera bifolia</i>				
18.	Vienguma hermīnija <i>Herminium monorchis</i>				
19.	Lēzeļa lipāre <i>Liparis loeselii</i>				
20.	Purva sūnene <i>Hammarbya paludosa</i>				
21.	Purvāju vienlape <i>Malaxis monophyllos</i>				
22.	Ovālā divlape <i>Listera ovata</i>				
23.	Zaļā dobziēde <i>Coeloglossum viride</i>				
24.	Ložņu saulenīte <i>Goodyera repens</i>				
25.	Parastā ligzdene <i>Neottia nidus avis</i>				
26.	Bezlapainā epipogija <i>Epipogium aphyllum</i>				
27.	Trejdaivu koraļšakne <i>Corallorhiza trifida</i>				
28.	Dzeltenā dzegužkurpīte <i>Cypripedium calceolus</i>				
29.	Mušu ofrīda <i>Ophrys insectifera</i>				
30.	Purva dzeguzene <i>Epipactis palustris</i>				
31.	Platlapu dzeguzene <i>Epipactis helleborine</i>				
32.	Sirdsveida divlape <i>Listera cordata</i>				

Orhideju noteikšanas atslēga

Orhideju atradņu apsekošana un orhideju noteikšana

Nosaukums	Zieda forma	Īpašas norādes	Auga kopskats
Fuksa dzegužpīrkstīte <i>Dactylocteniza fuchsii</i>		30-70 cm. Izteikti slaida. Ziedvārpa piramidāla, zieda lūpas vidējā daļa smaila un gara. Zied VII. Bieži	
Plankumainā dzegužpīrkstīte <i>Dactylocteniza maculata</i>		20-50 cm. Lapas 5-6, ar tumšiem plankumiem un zilganzālu apakšpusi. Zied VII. Bieži	
Asinssārtā dzegužpīrkstīte <i>Dactylocteniza cruenta</i>		15-35 cm. Lapas 3-4, stāvas. Lapas bagātīgi punktotas no abām pusēm. Vārpa blīva. Zied VI, VII. Diezgan reti	
Baltijas dzegužpīrkstīte <i>Dactylocteniza baltica</i>		30-60 cm. Lapas 5-6, plakanas atstāvošas. Augs un ziedkopa druki. Zied VI, VII.	
Rusova dzegužpīrkstīte <i>Dactylocteniza russowii</i>		15-30 cm. Lapas gareniski sakļāvušas. Lūpa trīsdaiļaina, ar līniju un punktu zīmējumu. Zied VI, VII.	
Šaurlapu dzegužpīrkstīte <i>Dactylocteniza traunsteineri</i>		20-35 cm. Lapas gareniski sakļāvtas, atstāvošas. Stumbrs tievs. Zieda lūpa trīsdaiļaina. Malējās daivas šauras tālu atvirzītas. Vidējā daiva daļļa. Zied VI, VII. Diezgan reti	
Vīru dzegužpūķe <i>Orchis mascula</i>		20-50 cm. Lapas zaļas vai apakšdaļa plankumotas. Stublājs spēcīgs, apakšējā daļā violeti plankumi. Zied V. Visai bieži	

Atslēgas izstrāde © Andris Urtāns, Loreta Urtāne. 2005.

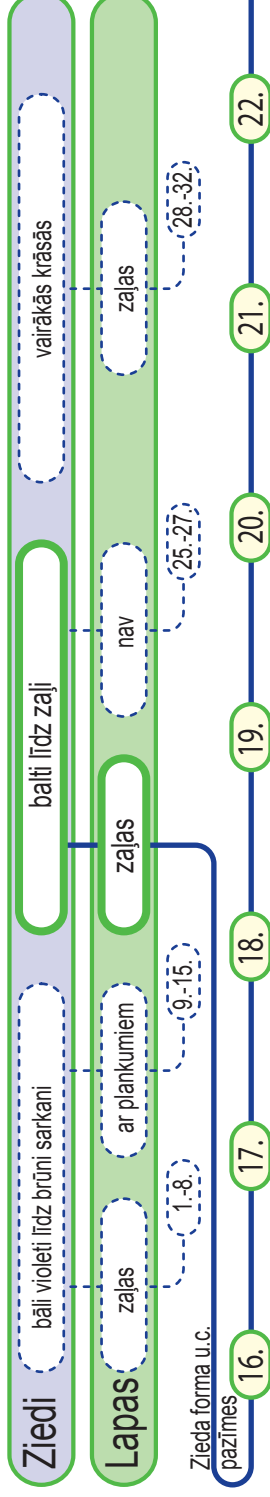
Noteicējā izmantotas N.Priedīša orhideju fotogrāfijas no vietnes www.latvijasdaba.lv

NOTEICĒJS

Orhideju atradņu apsekošana un orhideju noteikšana

Orhideju noteikšanas atslēga

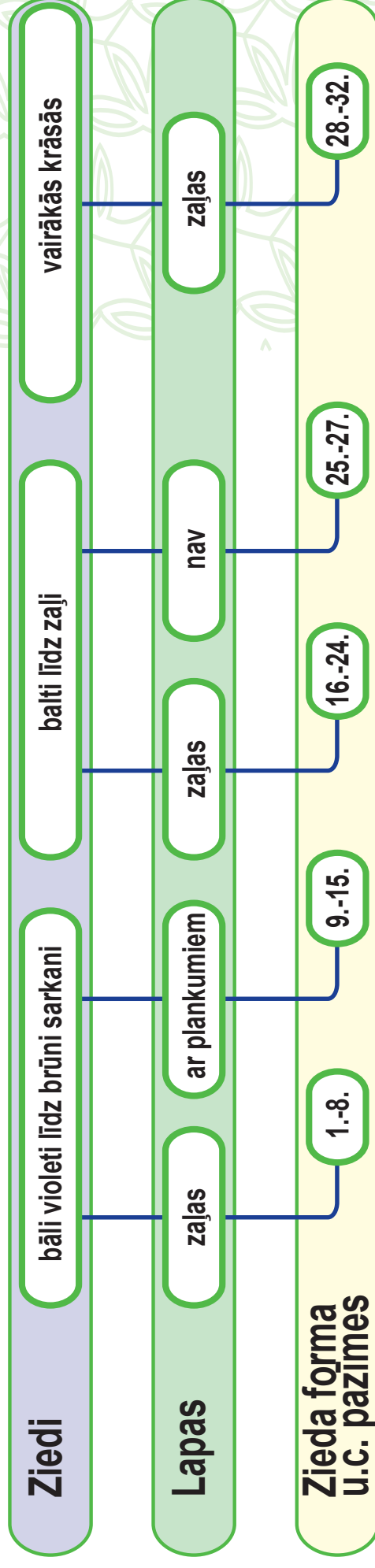

Īpašas norādes	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.
Anga kopskats									
30-60 cm. Ziedi nedaudz lielāki par smaržīgās naktsvijoles ziediem, bez vai ar niecīgu smaržu. Zied VI, VII.	25-60 cm. Lapas spīdīgas, vakaros un naktī stipri smaržo. Zied VI, VII.	8-25 cm. Bālganzaiļš, pie pamatnes brūnganas lapu makstis.	5-20 cm. Stumbrs trīšskautnais. Zied VI, VII. Reti	5-15 cm. Stumbrs šķautnais. Zied VII, VIII. Reti	6-20 cm. Lapas 3-4 pabiezas. Stumbrs ledzēlens, kails, piecšskautnais. Zied VII, VIII. Reti	25-60 cm. Lapas skaujošas, 5-10 cm garas, atstāvošas. Zied V, VI.	15-35 cm. Lapas 2-5. Stumbrs gaiši dzeltenzaiļš. Zied VI, VII. Samērā reti	8-25 cm. Stumbrs, augšdaļa ar īsiem dziedzermatiņiem	
Īpašas norādes									
Īpašas norādes									
Zieda forma									
Nosaukums	Zaļziedu naktsvijole <i>Platanthera chlorantha</i>	Smaržīgā naktsvijole <i>Platanthera bifolia</i>	Vienguma hermīnija <i>Hermidium monorchis</i>	Lēzēla lipare <i>Liparis loeselii</i>	Purva sūnene <i>Hammarbya paludosa</i>	Purvāju vienlape <i>Malaxis monophyllos</i>	Ovālā divlape <i>Listera ovata</i>	Zaiļā dobziēde <i>Coeloglossum viride</i>	Ložņu saulenīte <i>Goodyera repens</i>

Atsēgas izstrāde © Andris Urtāns, Loreta Urtāne, 2005.
 Noteicēja izmantotas N. Friedriša orhideju fotogrāfijas no vietnes www.latvijasadaba.lv

Orhideju noteikšanas atslēga

Orhideju atradņu apsekošana un orhideju noteikšana

Atslēgas izstrāde © Andris Urtāns, Loreta Urtāne. 2005.